

Boris MLAKAR*

PROBLEMATIKA NASPROTNIKOV PARTIZANSTVA
MED DRUGO SVETOVNO VOJNO

Splošno

Na začetku je treba poudariti, da morebitna nova presoja ali pa novi pogledi na medvojno dogajanje na Slovenskem niso odvisni samo od dostopnosti ter pojava in poznavanja novih dokumentov, temveč tudi od drugih okoliščin. Gre za vpliv zunanjega, kulturnopolitičnega in socialnega okolja kot tudi za "notranje" zakonitosti oziroma notranjo logiko zgodovinoisja samega. Le-to v novem, drugačnem položaju morebiti sploh šele lahko načne nove teme oziroma se po svojih nosilcih in "pripadnikih" čuti dolžno, da v novih razmerah nekoliko drugače opredeli svoje temeljne naloge oziroma postavi drugačna in za novi čas bistvena vprašanja o problemih bližnje slovenske preteklosti. Le-ta namreč živi z nami naprej, živi v nas po eni strani kot zgodovinski spomin, po drugi pa kot organski del našega odnosa do sedanjosti, do nas samih. Naša podoba preteklosti, ki je v normalnih razmerah tudi generacijsko pogojena, je sestavni del našega odnosa in sodbe do sveta, v katerem živimo.

Vloga zgodovinarjev pri oblikovanju omenjene podobe je vsaj na dolgi rok pomembna, včasih tudi odločilna, s tem pa tudi odgovorna. Postavlja se seveda vprašanje, kako je zgodovinoisje v preteklih desetletjih opravljalo svojo izvirno nalogo, se pravi, kako in koliko je vzpostavljalo enotnost med to podobo in dejansko resničnostjo, tistim, kar se je resnično zgodilo. Je bila zgodovinska stroka le dekla režimu ter je služila vzpostavljanju in vzdrževanju legitimacijskih mitov, ki jih je vladavina komunistične partije potrebovala ter jih tudi skrbno negovala? Ocenimo lahko, da so bili v danih razmerah zgodovinarji sicer normalen del povojne slovenske inteligence, toda glede na to, s čim je režim utemeljeval svojo legitimnost, je jasno, da so bili rezultati zgodovinoisja pod budnim očesom oblasti ter s tem tudi "politicum par excellence". Naj jasno poudarimo: oblast je svojo legitimnost in legalnost izvajala neposredno iz dogajanja med drugo svetovno vojno in takoj po njej, torej iz "narodnoosvobodilnega boja in revolucije". Zato je bilo težišče poklicnega kot tudi amaterskega zgodovinoisja predvsem obravnava in prikaz zgodovine partizanstva, Osvobodilne fronte in komunistične partije, kot uvod k temu pa raziskovanje t.i. naprednega delavskega gibanja. Obravnava domačih nasprotnikov partizanstva je tu sledila kot dodatek, kot t.i. temna plat medvojne dogajanja. Tako sta bila potek in iztek vojne skoraj pol stoletja v le malo spreminjajoči se upodobitvi s strani vodilne in edine politične sile argument za njeno oblast, za čisto določen družbeni red, za

* Zgodovinar, mag., višji strokovni sodelavec.

usmerjeno politično življenje. To argumentiranje je potekalo v nenehno se obnavljajočih oblikah, kar se je kazalo v stalni in vsesplošni preokupaciji s preteklostjo. To dejstvo meče zato malce drugačno luč na nekatere trditve v največjem času, da sta na splošno politika in publicistika obsedeni s preteklostjo.

Nove naloge zgodovinopisja?

Neizpodbitno dejstvo je, da je bila preteklost oziroma določena podoba o njej zlorabljena prej in je neizogibno zlorabljana ali vsaj uporabljana tudi danes. Toda tako potencirano zanimanje za zgodovino je v času tranzicije tudi logično utemeljeno. Če je namreč komunizem doživel zgodovinski zaton, je normalno, da se vsi, zgodovinopisje pa še posebej, sprašujejo o resničnem značaju prej omenjenega legitimacijskega procesa, še bolj pa o značaju zgodovinskih pojavov in dogodkov, ki so tvorili podlago za ta proces. Zato je logično vsaj v določeni meri in v vsaj določenih problemskih segmentih ponovno preverjanje argumentacije, interpretacije in tudi same zgodovinske faktografije. To je tudi zahteva vsaj dela slovenske javnosti in politike, ob tem pa je jasno, da je to tudi immanentna naloga samega zgodovinopisja, ki tako prihaja tudi do novih ocen, interpretacij, žal (ali k sreči) pa tudi do odkritij novih dokumentov, novih virov.

Ali je zato treba na novo zastaviti tudi metodologijo in cilje slovenskega zgodovinopisja? Menimo, da je to do neke mere potrebno, in to predvsem v tem smislu, da mora zgodovinopisje resnično postati neodvisna in avtonomna stroka ali celo znanost ter da s tem preneha biti servis za "logistično" podporo legitimacijskemu aparatu politike. Samo in s pomočjo sorodnih strok se mora dokopati do metodologije in dognanj, ki vodijo v smer zgodovinske resnice, čeprav je ta resnica kljub vsemu samo človeška resnica. Res je tudi, da zgodovinar in njegova stroka ne živita v praznem prostoru ali na samotnem otoku in da je zgodovinar tudi samo človek, iz česar pač izhajajo tudi olajševalne okoliščine za njegov odmik od stroge kabinetne dejavnosti. Tozadevno vprašanje v pozitivnem pomenu besede pomeni seveda tudi sodelovanje zgodovinopisja s pedagoško sfero, s pisanjem učbenikov, s seminarji, s publicistiko ipd.

S takimi in drugačnimi pridržki ter upoštevajoč povsem druge družbene in civilizacijske okoliščine bi torej celo lahko ponovili uvodne besede uredništva prve številke Zgodovinskega časopisa iz leta 1947, ki se glase: *"Slovenski zgodovinar je danes dolžan, da si odgovori na vprašanje: kakšna je bila pot, ki jo je hodilo slovensko zgodovinopisje v preteklosti, kaj je bilo v tem zgodovinopisju veljavnega in kaj je treba zavreči. Imeti mora pa tudi jasno zavest o tem, kakšno naj bo njegovo delo v novi državi in novi družbi."* Toda ali je bilo takšno samospraševanje v izrecni obliki v vrstah slovenskih zgodovinarjev danes sploh že postavljeno, oziroma, ali je bilo postavljeno z najbolj pristojnega mesta, n.pr. s strani zgodovinskega društva, oddelka za zgodovino na univerzi ali n. pr. s strani Slovenske akademije znanosti in umetnosti? Je bilo postavljeno s strani teoretikov zgodovinopisja, z zadostno teoretično utemeljenostjo ter hkratno človeško in državljansko prizadetostjo? Na omejenem prostoru, ki ga imamo na razpolago, se s problemom teh vprašanj, da morebitnih odgovorov nanje niti ne omenjamo, žal ne moremo podrobneje ukvarjati in naj zato ta kompleks postane

(hvaležen?) predmet nadaljnje diskusije.

Novi zgodovinski revizionizem tudi v Sloveniji?

Z zgodovinskim revizionizmom v preteklosti, čeprav se ni tako poimenoval, se tu ne moremo ukvarjati. Pač pa so z demokratizacijo celotnega življenja nove okoliščine prinesle nekaj zelo pozitivnih posledic tudi za zgodovinopisje druge svetovne vojne na Slovenskem. Svoboda raziskovanja je sedaj v bistvu neomejena, dostopnost arhivov je bistveno večja, kar ima za posledico, da se je pojavilo tudi določeno število novih dokumentov, tako n. pr. gradivo VOS (Varnostnoobveščevalne službe), Ozne, sodišč in v zadnjem času tudi gradivo, ki se nahaja v arhivu Sove (Slovenske obveščevalne varnostne agencije). Ti dokumenti do neke mere spreminjajo splošno sliko, ki jo je glavni tok slovenskega zgodovinopisja imel oziroma vzdrževal o dogajanju med vojno, prinašajo pa tudi potrditve ocen in hipotez, ki jih do sedaj ni bilo mogoče zadovoljivo dokazati z arhivskimi dokumenti. K temu prispevajo tudi dokumenti oziroma rezultati dela nekaterih raziskovalcev v inozemskih arhivih, predvsem v Londonu, Washingtonu, Rimu in v zadnjem času tudi Moskvi. Seveda, kot že poudarjeno, pa sami arhivski viri niso zadosten pogoj za ustvaritev nove podobe preteklosti, temveč je treba ob tem zastavljati tudi nova vprašanja, odpirati nove teme ter stare teme izpostaviti novim pogledom, revizijam, saj je resno zgodovinopisje pač načelno zmeraj tudi revizionistično, ne glede na negativen prizvok, ki ga ima konkretno sedANJI zgodovinski revizionizem v Evropi. Ta revizionizem je med drugim povezan z zanikanjem obstoja nacističnih uničevalnih taborišč oziroma na drugi strani s stališčem o le delni krivdi fašističnega tabora za izbruh druge svetovne vojne. Paralele k takim stališčem bi v Sloveniji le težko našli, vendar je tu težko iti v podrobnosti. Treba pa je na načelni ravni še enkrat ponoviti, da je glede na dejstvo, da v povojnih desetletjih zgodovinopisje ni bilo povsem avtonomna stroka, pač povsem logično, da se nekateri segmenti preteklosti, ki so bili politično "zanimivi", podvržejo nekakšni reviziji. Kakšni bodo rezultati te revizije in ali bo prišlo pri tem tudi do večkrat omenjenega potvarjanja in spreminjanja zgodovine, pa je odvisno od sposobnosti in navsezadnje tudi poštenosti sedanjih zgodovinarjev.

Kakorkoli že, nove teme se dejansko odpirajo in tudi raziskujejo, čeprav mor-da zaradi institucionalne negibnosti poklicnega zgodovinopisja prepočasi. Ob pojavu novih dokumentov pa je seveda treba ugotoviti, da je šele zdaj postalo dokončno jasno, da je režim v preteklosti ali celo tik pred demokratičnimi spremembami arhivske vire uničeval, kar očitno velja za večino gradiva o povojnih pobojih vojnih ujetnikov in civilistov. Poleg tega se je šele zdaj z vso ostrino zastavil problem avtentičnosti znanega dela *Belogardizem*, ki ga je v začetku 50. let izdal Franček Saje. V slovenskih arhivih namreč ni mogoče najti niti polovice pomembnih dokumentov, ki jih je Saje uporabil v svojem delu, gre pa za temeljne probleme začetkov in razvoja državljanske vojne v Ljubljanski pokrajini. Seveda ni mogoče verjeti, da si je omenjeni avtor dokumente izmišljeval oziroma jih ustvarjal, vendar je za resno obravnavo omenjene tematike treba imeti vse te dokumente pred sabo v integralni obliki.

Ob omembi Sajeta je treba poudariti, da se je prav ob problematiki nasprotnikov partizanstva po eni strani odprlo novo polje zastavljenih vprašanj in tem, seveda pa ne tudi že povsem uravnoteženih zgodovinopisnih odgovorov. Ker pa je ta tematika zaradi enostranske obravnave v preteklosti v svojih neposrednih implikacijah nujno postala - neodvisno od hotenja zgodovinarjev - tudi politično in politikantsko vprašanje, je seveda potreben dodaten napor vsakršnega resnega razpravljalca ali raziskovalca, da ne govorimo o "uporabnikih", da se dvigne nad grozečo instrumentalizacijo ali zlorabo ter o tem razpravlja mirno, uravnoteženo, z distanco ipd. Prav to zadnje pa je gotovo najtežje doseči, saj potrebne zgodovinske distance še ni, ker smo od medvojnega dogajanja še premalo oddaljeni, nanj smo vezani po svojih starših, po svoji vzgoji, po ideoloških in političnih interesih ipd.

Zgodovinska resnica v primežu med zmagovalci in premaganci

Čeprav je zgodovinska resnica v določenem smislu samo ena, pa je vendar v tem okviru treba omeniti problem razmerja med t.i. zgodovinsko resnico zmagovalca in resnico poraženca o sicer omejeni slovenski državljanski vojni med okupacijo 1941-1945. Več kot jasno je, da smo do pred nekaj leti živeli in preučevali zgodovino v jasno razvidnem kontekstu zmagovalčevega sistema. Prav dejstvo, da premaganec in njegova resnica nista imela pravice javnega obstoja, in to v absolutnem smislu, kaj šele, da bi "konkurirala" pri sooblikovanju podobe o preteklosti, kaže, da je šlo leta 1945 tudi za zmago v državljanski vojni in ne le za zmago nad okupatorjem oziroma za osvoboditev. Veljala je samo ena resnica oziroma različica resnice, ki so jo zastopali zmagovalci, premagančeva pa je bila javno in celo kazensko prepovedana. Bili so primeri, ko so bili po vojni obsojeni na dolgoletne zaporne kazni ljudje, ki so prek meje prinašali in posojali literaturo, ki je drugače govorila o slovenski zgodovini 2.svetovne vojne. Nekako do leta 1985 so lahko v Sloveniji izhajale samo knjige ter članki ipd., ki so neposredno ali implicitno potrjevali uradno dovoljeno podobo preteklosti. Do omenjenega leta ni izšel v Sloveniji, razen nekaj poskusnih člankov v verskem tisku, ki pa so bili tako ali drugače sankcionirani, niti en članek ali knjiga, ki bi n. pr. izhajal s protirevolucionarnih stališč. Do tedaj pa je po deloma statistično podprti oceni izšlo skoraj 30.000 člankov in razprav ter okoli tisoč knjig, pisanih s stališča NOB in revolucije. Članki s t.i. protirevolucionarno naravnanoostjo se v slovenskem tisku pojavijo šele v 2. polovici 80. let, prva taka knjiga pa izide leta 1989. Razmerje med "NOB" knjigami ter knjigami z nasprotno vsebino oziroma težnjo, ki so izšle v letih 1989-1995, je 94 proti 58 v korist prvih, toda med drugimi je precej ponatisov bodisi medvojnih ali emigrantskih tiskov. Literarnih del pri tem nismo upoštevali.

Sedaj formalno ni več nobenih ovir za t.i. emigrantsko literaturo, za svobodno izdajanje knjig z NOB nasprotno vsebino, za pisanje spominov in zbiranje ustnih virov tudi na protirevolucionarni strani. Pri tem je jasno, da je za čim bolj resnično podobo preteklosti treba zbrati po možnosti vse razpoložljive vire ter slišati in preizkusiti vse možne hipoteze, razlage oziroma interpretacije minulih dogodkov. Žal se mora zgodovinopisje včasih še zmeraj ukvarjati s povsem

pozitivističnimi problemi, se pravi z ugotavljanjem najosnovnejših dejstev oziroma z vprašanjem, ali se je nekaj sploh zgodilo ali ne. Kljub vsemu je možno trditi, da sta si zmagovalčeva in premagančeva resnica komplementarni, obe skupaj tvorita t.i. resničnostni fond, ki se bo s časom izčistil in se znebil ekstremnih stališč, kar pa ne pomeni, da na določenih področjih zmagovalčeva resnica že sedaj ni bolj "točna" in seveda tudi obratno. V slovenski javnosti vsekakor prevladuje prejšnja podoba "NOB in revolucije", čeprav z določenimi dopolnitvami. To do neke mere velja tudi za slovenske zgodovinarje, vendar je očitno, da se le-ti vse bolj uspešno izvijajo iz pasti manihejskega ocenjevanja naše bližnje preteklosti. Če zaključimo: po vseh vojnah določen čas zgodovino oblikujejo zmagovalci, v tistih primerih, ko ni šlo samo za vojno, pa je ta čas lahko zelo dolg in tozadevni režim zelo strog, toda dolgoročno gledano k zgodovinskemu razumevanju prispevajo tudi poraženci.

*Rezultati bratomorne vojne. Padli partizani Cankarjeve brigade
na Javorovici marca 1944.*

*Odkopavanje oktobra 1943 ustreljenih slovenskih četnikov v Mozlju
novembra 1944.*

Predstavitev konkretnih tem iz medvojnega dogajanja

Ob vsem povedanem naj tako za diskusijo ponudimo nekaj temeljnih popoštev oziroma tez, za katerimi - tudi na podlagi upoštevavanja novih dokumentov oziroma literature in virov sploh - stoji že precejšen del slovenskih zgodovinarjev novejši dobe:

1) Temeljni projekt KPJ (KPS) je bil prevzem oblasti, izvedba revolucije ter mednarodna proletarska solidarnost in pomoč Sovjetski zvezi. NOB v Sloveniji je bila zato v funkciji tega temeljnega cilja, pri čemer se pa priznava veliki večini partizanov in tudi komunistov subjektivno narodnoosvobodilno naravnost. (Navodila za ustanovitev OF oziroma podobne koalicije je vodstvo Kominterne jugoslovanskim komunistom narekovalo že leta 1940. Na 5. konferenci KPJ oktobra 1940 je Edvard Kardelj izjavil, da partija seveda je za odpor v primeru napada na Jugoslavijo, toda samo, če bo to v interesu revolucije in Sovjetske zveze. Že po okupaciji je Tito 13. maja 1941 poslal v Moskvo depešo s sporočilom, da bo dvignil vstajo, ko bo napadena Sovjetska zveza. Po pričevanju verodostojnih članov OF bi se najvišji slovenski partijski funkcionarji v primeru dileme osvobodilni boj ali revolucija, odločili za revolucijo itd.)

2) Ljubljanska pokrajina je vzaradi različnih okupacijskih režimov v danih razmerah zaradi ohranitve slovenske gospodarske, kulturne in deloma upravne strukture postala zatočišče za preganjane Slovence iz drugih pokrajin ter vzorec Slovenije v malem. Dotedanji vodilni slovenski establišment se je v političnem oziru umaknil v ilegalo ter strateške odločitve prepustil mednarodno priznani begunski vladi v Londonu. Del te elite je stopil v upravno in delno politično kolaboracijo z italijanskim okupatorjem, kar je bilo mednarodnopravno dopustno, vendar so bile posamezne manifestacije te kolaboracije nepotrebne.

3) Meščansko politično vodstvo, ki se je smatralo za legitimnega in legalnega nosilca kontinuitete in temeljnih interesov slovenskega naroda,⁴ je ustanovilo ilegalne odporniške formacije, legije, oživila pa je tudi četniška organizacija. Predvidena taktika delovanja teh formacij je bilo postopno ilegalno organiziranje in priprava na zaključne operacije za osvoboditev domovine, obveščevalna služba za zaveznike ter morebitne sabotaže. Jeseni 1941 je ta tabor formuliral svoj politični program, poznan kot "londonske točke", ki je predvideval Združeno Slovenijo kot enakopraven del demokratične in federativne kraljevine Jugoslavije. Od spomladi 1942 deluje Slovenska zaveza kot skupno ilegalno zastopstvo protikomunističnega dela Slovencev v zasedeni domovini.

4) KPS je skupaj z drugimi levičarskimi skupinami po okupaciji ustanovila Protiimperialistično fronto, ki se je izrekla za časovno neopredeljen oborožen boj, usmerjena pa je bila proti t.i. imperialističnim silam v celoti. Po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo se preimenuje v Osvobodilno fronto, ki je kmalu začela partizansko bojevanje proti okupatorski oblasti. Ob velikih neposrednih in posrednih žrtvah so komunistični voditelji pričakovali skorajšnji konec vojne oziroma zmago Rdeče armade. Oblike tega boja ter proklamirani cilji so kmalu dobili revolucionarni predznak, saj se poudarjajo razredna nasprotja, OF pa se proglasi za izključnega nosilca odpora ter napove povojni prevzem oblasti in pod sankcijami prepove vsakršno vojaško organiziranje zunaj partizanske vojske. Pride do obtoževanja nasprotnikov z narodnimi izdajalci ter do usmrtitev kolaboracionistov kot tudi političnih nasprotnikov.

5) Slovenska zaveza ter meščanske odporniške organizacije se od takega razvoja počutijo vse bolj ogrožene, saj v tem prepoznavajo revolucijo na delu oziroma v perspektivi zmago sovjetskega sistema. Začnejo ustno in tiskano protipropagando, na kar revolucionarna stran odgovori z nasiljem, ki se širi posebej

na od partizanov kontroliranim ozemlju spomladi in poleti 1942.

Slovenska zaveza skuša organizirati ilegalne četniške enote, kar pa zaradi velike prednosti partizanov na terenu ne uspe. Zaradi partizanskega nasilja na Dolenjskem in Notranjskem prihaja do spontanega protikomunističnega odpora, do t.i. samoobrambe kmečkega prebivalstva. Slovenska zaveza poišče stik z italijanskimi oblastmi, ki dovolijo in podprejo organizacijo Vaških straž v okviru MVAC. V letu 1942/1943 tako pride v Ljubljanski pokrajini do oboroženega nastopa proti konkretnemu delovanju partizanov pod komunističnim vodstvom. Delovanje Vaških straž skupaj z aktivnostjo Slovenske zaveze in drugih protirevolucionarnih organov predstavlja samoobrambo v ožjem smislu kot tudi samoobrambo pred revolucionarnimi perspektivami, pred zmago revolucije. S subjektivnega vidika je šlo pri tem taboru za identificiranje z zahodnimi zavezniki, na določenem segmentu pa za kolaboracijo z okupatorjem. Kolaboracija je bila funkcionalnega značaja, torej ni šlo za ideološko enačenje s cilji okupatorja, temveč za postopanje v eksistencialni nuji kot tudi za vprašanje oblasti po vojni. To je torej neke vrste državljanska vojna, ki sta jo vodili dve ideološko nasprotni struji. Njen izvor je bil avtohtono slovenski, saj je šlo za domača nasprotja ter tudi za to, kdo bo v perspektivi, po vojni, na oblasti ter kakšen režim oziroma družbeni red bo v Sloveniji tedaj prevladal. V tem boju se je ena stran naslonila na okupatorsko oblast.

6) Po kapitulaciji Italije oba vidika samoobrambe ter ciljev protirevolucionarnega tabora ostajata aktualna, posebej po dogodkih septembra 1943, ko v takorekoč čisti državljanski vojni, brez prisotnosti okupatorja, partizanska stran ni pripravljena na nikakršne dogovore, temveč stremi po popolnem uničenju nasprotnika. Nastane Slovensko domobranstvo in državljanska vojna se ob delni razširitvi na druge pokrajine nadaljuje do konca vojne.

7) Ob tem se zastavlja pomembno vprašanje, ali so bili domobranci prisilni mobiliziranci ali prostovoljci. Seveda enako vprašanje velja tudi za vrste partizanskih borcev. Tvegamo oceno, da je za obe formaciji odgovor podoben, in sicer so bili prostovoljci v najožjem smislu besede v veliki manjšini, pri čemer je treba poudariti veliko vlogo začetnega ideološkega jedra, ki je potem v koncentričnih krogih pritegoval nadaljnje valove prostovoljcev in "prostovoljcev". V drugem obdobju, ko je partizanska oblast že nastopala kot državna oblast, je bila razglašena vsesplošna mobilizacija, medtem ko je protirevolucionarna stran zaradi nemške prepovedi prisilne mobilizacije v domobranstvo morala v ta namen uporabljati bolj subtilne in neformalne oblike pritiska.

8) Ena od poglavitnih točk, okrog katere se vrtijo ocene značaja Slovenskega domobranstva, je bila domobranska prisega 20. 4. 1944 (s ponovitvijo 30. 1. 1945). Taka prisega je za uniformirane formacije in celo za civilne uradnike sicer običajna stvar, da nje pa je prišlo na zahtevo nemškega poveljstva ob grožnji z razpustitvijo domobranstva. Ker je bila izvedena na Hitlerjev rojstni dan ter zaradi spremljajoče ikonografije, je nastal napačen vtis o prisegi Hitlerju. Glede na dejstvo, da je protipartizansko bojevanje potekalo že od poletja 1942 ter glede na to, da nobena protipartizanska formacija pred tem ter tudi domobranstvo na Primorskem in Gorenjskem tedaj ni položilo nobene prisega, je jasno, da ta akt pravzaprav ni odločujoča točka ocenjevanja značaja protirevolucionarnih for-

macij. Prisega pa je imela velik manifestativni in za nasprotnike propagandno uporaben značaj. Za primerjavo navajamo besedila nekaterih priseg evropskih kolaboracionističnih formacij:

I. Prisega slovenskih domobrancev 20. 4. 1944:

"Prisegam pri vsemogočnem Bogu, da bom zvest, hraber in svojim nadrejenim pokoren, da bom v skupnem boju z nemško oboroženo silo, stoječo pod poveljstvom vodje velike Nemčije, SS četami in policijo proti banditom in komunizmu kakor tudi njegovim zaveznikom svoje dolžnosti vestno izpolnjeval za svojo slovensko domovino kot del svobodne Evrope. Za ta boj sem pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje. Tako mi Bog pomaga."

II. Prisega pripadnikov 13. SS divizije Handžar (hrvaške):

"Prisegam fuehrerju Adolfu Hitlerju, kot vrhovnemu poveljniku nemške vojske, da bom zvest in pogumen. Fuehrerju in od njega določenim predpostavljenim obljubljam poslušnost do smrti. Prisegam pri vsemogočnem Bogu, da bom zmeraj zvest hrvatski državi in Poglavniku kot njenemu opolnomočenemu zastopniku, da bom zmeraj varoval interese hrvatskega ljudstva ter da bom zmeraj spoštoval ustavo in zakone hrvatskega ljudstva."

III. Prisega germanskih prostovoljcev v SS:

"Prisegam Tebi, Adolf Hitler, kot germanskemu vodji, da bom zvest in pogumen. Tebi in od Tebe predpostavljenim obljubljam poslušnost do smrti, tako mi Bog pomaga."

IV. Prisega Frikorps Danmark:

"Prisegam pri Bogu to sveto prisego, da bom v boju proti boljševizmu poveljniku nemške Wehrmacht izkazoval brezpogojno poslušnost in da bom kot hraber vojak vedno pripravljen žrtvovati življenje za to prisego."

9) Omenjeni razvoj je veljal za položaj v Ljubljanski pokrajini. V drugih slovenskih pokrajinah je okupator uničil ali pregnal totedanje vodilne plasti slovenske družbe, tako da je partizanstvo lažje nastopalo z narodnoosvobodilnim predznakom, čeprav je bil partijski revolucionarni projekt tudi v teh pokrajinah povsem identičen in je šlo samo za razmeram prilagajajočo se taktiko. Tudi tu je prihajalo do pretirano strogega nastopa do domačih nasprotnikov in ne samo do izdajalcev (na Štajerskem so zelo številni nemčurji) in kolaborantov v ožjem smislu. Po kapitulaciji Italije je protirevolucionarno vodstvo z dovoljenjem nemških oblasti uspelo organizirati domobranstvo še na Primorskem in Gorenjskem, vendar protipartizansko delovanje v raznih oblikah tu ni doseglo tistega kvantitativnega praga, da bi lahko to dogajanje opredelili kot državljansko vojno. Ljubljanska pokrajina je v takih razmerah vsaj z vidika protirevolucionarnega tabora igrala reprezentativno vlogo Slovenije v malem, v Ljubljani pa so po drugi strani znotraj tega tabora delovali številni Gorenjci, Štajerci in Primorci, ki so se poskušali na tak ali drugačen način zoperstaviti partizanskemu napredovanju in s tem tudi bodoči komunistični prevladi na celotnem Slovenskem. Čeprav je mnogo teh aktivnosti potekalo v ilegalni obliki ter v določenem pogledu bilo usmerjeno proti nemški okupacijski politiki, pa je vendar protirevolucionarna stran vsaj za organiziranje domobranstva potrebovala uradno dovoljenje nemških oblasti.

LITERATURA

- Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929-1955: znanstveno poročilo. Ljubljana 1995.
- Kos Stane: Stalinistična revolucija na Slovenskem 1941-1945, I-II. Rim, Buenos Aires 1984, 1991.
- Mlakar Boris: Denacionalizacija zgodovine? Razgledi, št. 12 (1019), 10. 6. 1994, str. 10-11.
- Mlakar Boris: Domobranksa prisega. 27. zborovanje slovenskih zgodovinarjev: zbornik. Ljubljana 1994.
- Mlakar Boris: Kolaboracija in državljanska vojna v Sloveniji 1941-1945. Zgodovina v šoli 1995, št. 4, str. 3-10; 1996, št. 1, str. 3-8.
- Pleterski Janko: Senca Ajdovskega gradca: o slovenskih izbirah v razklani Evropi. Ljubljana 1993.
- Rousso Henry: The Vichy Syndrome. History and Memory in France since 1944. Harvard University Press, Cambridge-London 1991.
- Ude Lojze: Moje mnenje o položaju: članki in pisma 1941-1944. Ljubljana 1994.
- Žebot Ciril: Neminljiva Slovenija. Ljubljana 1990.